

Nr 261.

Godkänd av första kammaren den 21 maj 1946.
Godkänd av andra kammaren den 21 maj 1946.

*Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av väckta motioner
angående ändrad lydelse av § 36 regeringsformen m. m.*

(Konstitutionsutskottets utlåtande nr 16.)

Till Konungen.

I § 35 regeringsformen anges, att vissa särskilt uppräknade befattningshavare inneha förtroendesysslor, varifrån Konungen må dem entlediga, när han prövar rikets tjänst det fordra. Sådana sysslor äro ett flertal såväl civila som militära chefsbefattningar samt vissa med dem jämförliga ämbeten ävensom alla beställningar, vilka inrättats för tillvaratagandet av rikets intressen hos främmande makter. Bestämmelsen framstår som ett undantag mot den i § 36 regeringsformen stadgade grundsatsen om statstjänstemäns oavsättlighet. Enligt denna paragraf kunna alla andra ämbets- och tjänstemän icke utan medelst rannsaking och dom ifrån sina innehavande sysslor av Konungen avsättas, ej heller, utan efter egna ansökningar, till andra tjänster befordras eller flyttas. Regeringsformen känner sålunda endast två kategorier statstjänstemän, nämligen de som i princip äro oavsättliga och icke kunna förflyttas samt innehavare av förtroendesysslor eller förtroendeämbetsmän.

Regeringsformen § 35 står i huvudsak och § 36 i sin helhet orubbade kvar sedan år 1809. Sedan bestämmelsernas tillkomst har emellertid statsförvaltningen undergått en betydelsefull omdaning, betingad såväl av omvandlingen av samhällets struktur som av statsverksamhetens utsträckande till nya områden. Statstjänstemännens rättsliga ställning har ej stått opåverkad av dessa förändringar. Anställningsformerna konstitutorial och förordnanden (tills vidare eller på viss tid) ha erhållit alltmera ökad utbredning. Innehavare av konstitutorial samt genom förordnande tillsatta tjänstemän kunna avsättas i administrativ väg för fel eller försummelse i tjänsten. Det har visserligen hävdats, att § 36 regeringsformen endast avser sådana tjänster, som tillsatts genom fullmakt. Men även fullmaktshavarnas rättsliga ställning har undergått förändring. Bestämmelser angående förflyttningsskyldighet finnas sålunda intagna i gällande avlöningsreglementen. Här må också erinras om allmänna tjänstepensionsreglementets föreskrifter om skyldighet för befattningshavare att icke blott vid viss ålder utan även under vissa andra omständigheter avgå från tjänsten. Beträffande samtliga högre militära befattningshavare gäller därjämte enligt militära avlöningsreglementet, att de äro pliktiga att avgå från tjänsten, där så finnes påkallat med hänsyn till statens intresse.

Mot bakgrunden härav anhöll riksdagen år 1942 på konstitutionsutskottets initiativ i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t om utredning av frågan om revision av de i §§ 35 och 36 regeringsformen meddelade bestämmelserna om statstjänstemännens rättsliga ställning. Som stöd härför anfördes i utskottets till grund för skrivelsen liggande och av riksdagen godkända memorial nr 18:

En betydande klyfta föreligger otvivelaktigt mellan å ena sidan grundlagens bud och å andra sidan deras tillämpning genom vissa nu gällande författningar, som i viktiga delar är ett uttryck för det praktiska livets krav. Denna motsättning är ägnad att ingiva allvarliga betänkligheter. Förhållandena ha numera utvecklat sig därhän, att denna skiljaktighet icke längre bör få bestå utan bör överbyggas genom en revision av § 36 och den i samband därmed stående § 35 regeringsformen. Å ena sidan bör härvid hänsyn tagas till att den allmänna princip, på vilken § 36 bygger, är av vital betydelse för rättsskipningen och förvaltningen och därmed för hela vårt samhällsskick. Det är nämligen angeläget, att dessa funktioner handhavas av personer, som efter bästa övertygelse fullgöra sina värv utan att behöva frukta godtyckliga inskrändanden från överordnade. Å andra sidan bör också beaktas statsmakternas behov av större rörelsefrihet på förevarande område än § 36 i sin nuvarande lydelse skänker. Detta behov har särskilt framträtt under de senaste årtiondena. Huru de nya grundlagsbudena i detalj skola utformas torde emellertid icke kunna avgöras utan en allsidig utredning genom Kungl. Maj:ts försorg. Enligt sakens natur böra de emellertid icke göras alltför utförliga. Härav följer, att vid utredningen fråga torde uppstå om icke, i likhet med vad flestades i utlandet är fallet, närmare bestämmelser i ämnet lämpligen böra införas i särskild lagstiftning, som mera ingående reglerar statstjänstemännens rättigheter och skyldigheter.

Riksdagens skrivelse har ännu ej föranlett någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.

Frågan angående statstjänstemännens rättsliga ställning har sedan 1942 års riksdag gång efter annan och i skilda sammanhang aktualiserats. Hösten 1945 framställdes sålunda i andra kammaren på grund av vissa inträffade förhållanden vid ett länslasarett interpellation till chefen för socialdepartementet, huruvida denne vore beredd att till prövning upptaga spörsmålet om ändrade anställningsvillkor i fråga om chefsbefattningarna vid våra sjukvårdsinrättningar, så att möjlighet gäves att entlediga en person, som visade sig sakna de förutsättningar som krävdes för befattningens omsorgfulla skötsel. I sitt svar den 20 december 1945 förklarade sig departementschefen för sin del vilja medverka till att en dylik utredning komme till stånd. Samtidigt framhöll han, att den av interpellanten väckta frågan utgjorde en del av det större problemet om de statliga och kommunala tjänstemännens oavsätlighet överhuvud taget. Under debatten anfördes från flera håll, att tiden nu vore inne att verkställa en undersökning av fullmaktssystemet i dess helhet. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 13 innevarande år har sedan andra lagutskottet i anslutning till chefens för socialdepartementet nyssberörda uttalande ifrågasatt, huruvida det vore nödvändigt att överhuvud lasarett-, sanatorie- och epidemisjukhusläkare erhålla fullmakt på sina tjänster. Ett mindre fast anställningsförhållande skulle enligt andra lagutskottets mening måhända kunna förenas med läkarnas berättigade krav på trygghet. I interpellationssvar i andra kammaren den 18 december 1945 och 13 mars 1946 har vidare chefen för ekklesiastikdepartementet framhållit, att frågan angående inrättande av någon slags disponibilitetsstat för lärare, som icke gjort sig direkt skyldiga till tjänstefel men som uppenbart äro mindre lämpliga för sin tjänst, varit föremål för övervägande. Vid sistnämnda tillfälle erinrade han samtidigt om att det ifrågavarande spörsmålet utgjorde en del av den större frågan, om möjligheten att överhuvud från tjänsten skilja sådana tjänstemän, som ha mera ömtåliga och grannliga sam-

hällsuppgifter, t. ex. läkare och präster, och som visa sig mindre lämpliga. Han vore emellertid då icke beredd att uttala någon mening om möjligheterna att på ett för båda parter — det allmänna och tjänstemännen — tillfredställande sätt ordna denna sak, som uppenbarligen också kunde få en icke ringa ekonomisk betydelse.

I de inom riksdagen väckta likalydande motionerna I:192 och II:335 uttalas att vid krigsuthrottet enligt allmän uppfattning mycket begränsade lagliga möjligheter stodo regeringen till buds att från ämbets- och tjänstemannakåren ens tillfälligtvis avlägsna nazistiska eller med nazisterna sympatiserande befattningshavare. Genom att Sverige fick bevara freden sattes emellertid landets demokratiska institutioner, dess ämbetsmannakår och särskilt dess militärmakt och ordningsmakt aldrig på det avgörande provet. Skulle förhållandena åter bli kritiska och freden råka i fara, komme regeringen alltjämt att sakna klara legala möjligheter att ur förvaltningen — enkannerligen försvarsmakten och poliskåren — hastigt avlägsna mer eller mindre opålitliga element. Slutatsen bleve därför den, att en beredskapslagstiftning, innefattande även en ändring av § 36 regeringsformen, borde iordningställas nu när tid funnes, som vid krig eller fara kunde träda i funktion efter riksdagens godkännande.

I anledning av förevarande motioner har konstitutionsutskottet i utlåtande nr 16 anfört och hemställt följande:

”Det är enligt utskottets mening angeläget att frågan om revision av de i §§ 35 och 36 regeringsformen meddelade bestämmelserna angående stats-tjänstemännens rättsliga ställning snarast blir föremål för utredning. De skäl som föranledde riksdagen år 1942 att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en sådan utredning, äga alltjämt giltighet och ha under de senaste åren i flera olika sammanhang gjort sig gällande. Vid en dylik revision bör, med principiellt vidhållande av den grundsats på vilken § 36 regeringsformen bygger, hänsyn tagas till statsmakternas behov av större rörelsefrihet på förevarande område än § 36 i sin nuvarande lydelse medgiver. Denna rörelsefrihet bör sträcka sig så långt, att möjlighet finnes att, där ett allmänt intresse det påkallar, avskeda personer, som visats sig uppenbart olämpliga och för sin befattning icke skickade. Skäl av skilda slag kunna ur det allmännas intresse motivera en befattningshavares skiljande från tjänsten. Ett sådant skäl anföres i föreliggande motioner. Enligt utskottets mening bör man av varje statstjänsteman kunna fordra, att han skall vara känd för »laglydnad och medborgarsinne», ett krav som i 1940 års hemvärnskungörelse uppställts för varje hemvärnsman och som sedan inarbetats i jämväl andra författningar på det militära området. Det synes utskottet angeläget, att statsmakterna, för att vårt land vid krig eller krigsfara skall äga en fullt pålitlig ämbets- och tjänstemannakår, tillse att detta krav på laglydnad och medborgarsinne redan uppfylles under lugna, normala förhållanden och att grundlagen, eventuellt kompletterad av närmare bestämmelser i särskild lag, erhåller en sådan utformning att detta blir möjligt. Med hänvisning till det anförda får utskottet, som alltså ej kan ansluta sig till motionärernas förslag om en beredskapslagstiftning i ämnet men som instämmer i motionernas syfte, ehuru utskottet anser, att den där väckta frågan bör utredas i ett större sammanhang, hemställa: 1:o) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om skyndsamt utredning med beaktande av ovan anförda synpunkter av frågan om en revision av de i §§ 35 och 36 regeringsformen meddelade bestämmelserna om statstjänste-

männens rättsliga ställning; samt 2:o) att förevarande motioner i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet under 1:o) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.”

Vad utskottet hemställt har bifallits av båda kamrarna, av första kammaren dock med den ändring i utskottets i föregående stycke återgivna motivering, att den del därav, som börjar med orden ”Denna rörelsefrihet” och slutar med orden ”blir möjligt” utelämnats.

Under åberopande av vad sålunda i ärendet förekommit får riksdagen hos Eders Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av frågan om en revision av de i §§35 och 36 meddelade bestämmelserna om statstjänstemännens rättsliga ställning.

Stockholm den 21 maj 1946.

Med undersåtlig vördnad.

Nr 262.

Godkänd av första kammaren den 22 maj 1946.

Godkänd av andra kammaren den 22 maj 1946.

Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna å vissa slag av fisk m. m.

(Jordbruksutskottets utlåtande nr 52.)

Till Konungen.

Under åberopande av jordbruksutskottets bifogade, av riksdagen godkända utlåtande nr 52 i anledning av Eders Kungl. Maj:ts proposition nr 232 angående reglering av priserna å vissa slag av fisk m. m. får riksdagen anmäla, att riksdagen fattat beslut i överensstämmelse med vad utskottet i omförmälda utlåtande hemställt.

Stockholm den 22 maj 1946.

Med undersåtlig vördnad.
